

Nuorten yhdistelmälaitoksen perustaminen yhteistyössä Kuopion yliopistollisen sairaalan kanssa sekä osana lasten ja nuorten OT-keskuksen kehittämistä

Perusturvajohtaja Mari Antikainen Sosiaalipalvelujen tukipalvelut

Valtakunnallisten OT –keskusten kehittämisen ja nuorten yhdistelmälaitoksen tausta

Juha Sipilän hallituksen (2015-2019) aikana toteutettiin ns. Lapsi- ja perhepalveluiden LAPE-muutosohjelma, joka oli yksi sosiaali- ja terveysministeriön kärkihankkeista. Osana LAPE -muutosohjelmaa käynnistettiin valtakunnallinen suunnittelu kaikkein vaativimpien palveluiden keskittämiseksi osaamis- ja tukikeskuksiin eli OT-keskuksiin. OT-keskukset ovat tulevaisuudessa uusi palvelurakenne lasten, nuorten ja perheiden kaikkein vaativimpien palvelujen tuottamiseen yliopistollisten sairaaloiden ERVA-alueilla. OT –keskusten suunnittelutyötä jatketaan myös uudella hallitusohjelmakaudella. LAPE –muutosohjelmassa tehdyn valmistelutyön loppuraportti on julkaistu

(http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161534/STM_Rap_2019_30_Lasten_nuorten_ja_perheiden_osaamis_ja_tukikeskukset.pdf)

Terveystieteiden ja -huollon vaativimpia palveluita on pitkään keskitetty asetuksella tai keskinäisillä sopimuksilla viiteen tai harvempaan yliopistolliseen sairaalaan. Sosiaalihuollon palveluissa ei tämän tyyppistä porrastusta ole ollut, mutta OT-keskussuunnittelun myötä myös sosiaalipalveluiden vaativimpien palveluiden alue on rakentumassa. OT-keskuksia tarvitaan sovittamaan eri sektoreiden ja toimijoiden tuottamia vaativimpia palveluita yhteen niin, että ne vaikuttavalla ja taloudellisella tavalla vastaavat lasten, nuorten ja perheiden vaativimpiin ja komplisoituneisiin palvelutarpeisiin. OT-keskusten tehtäviin kuuluva palvelujärjestelmään liittyvä tutkimus-, kehittämis- ja koordinaatiotoiminta on uusi ja nykyisellään puutteellisesti huolehdittu ja resursoitu yhteisen toiminnan alue, mutta välttämätöntä tulevaisuuden haasteisiin vastaamiseksi. Vaikka OT-keskukset on suunnitelluvaiheessa liitetty maakunta- ja sote-uudistukseen, nähdään ne erittäin tarpeellisina riippumatta tulevista sote-ratkaisuista. Nyt toteutunut suunnittelutyö voidaan joustavasti liittää tuleviin sote-ratkaisuihin, millaisia ne ovatkin. Kyse on palvelujen toimintarakenteen uudistamisen lisäksi vaativimman osaamisen varmistamisesta sekä erilaisten erityisosaamisten integraation rakentamisesta OT-keskusratkaisun avulla.

OT –keskusten kehittämistyön jatkamiseksi on sosiaali- ja terveysministeriö asettanut laaja-alaisen työryhmän. Yhtenä tavoitteena on mallintaa lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian 13-17 –vuotiaiden yhteisasiakkaiden arviointiin, hoitoon ja kuntoutukseen erikoistunut yhdistelmälaitos. Sosiaali- ja terveysministeriön asettamispäätös 13.2.2019 on liitteenä.

OT-keskus yhdistelmälaitoksen tukirakenteena jatkossa

LAPE-muutosohjelman loppuraportin mukaan (2019:30) pienellä osalla lapsista ja nuorista on sellaisia vaativien erityispalveluiden tarpeita, joihin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä ja osaaminen ei nykyisellään vastaa. Erilaista tukea ja hoitoa on lisätty ja kehitetty erityisesti lastensuojelussa sekä lasten- ja nuorisopsykiatrian alueilla, mutta tarvittavan asiantuntemuksen saatavuudessa, palvelujen saamisessa oikeaan aikaan sekä erilaisten toimintojen yhteensovittamisessa on vakavia puutteita. Hallinnonrajat ylittävää yhteistyötä tarvitaan myös kaikkein vaikeimmissa potilas- ja asiakastilanteissa; muun muassa yhteistyö VIP-verkoston kanssa on aivan olennainen ja sujuvaa yhteistyötä haetaan mm. rikosseuraa-muslaitoksen kanssa. (VIP eli erittäin tärkeä henkilö viittaa oppilaisiin, jotka oppimisensa ja koulunkäyntinsä tueksi tarvitsevat vaativaa erityistä tukea. Näitä oppilaita arvioidaan olevan Suomessa noin 10 000. Vaativa erityinen tuki kuvaa nimensä mukaisesti oppilaiden tarvitseman avun luonnetta. Tuki on usein pitkäkestoista, intensiivistä ja moniammatillisesti toteutettua.)

Lukuisten erillisten palvelujen tarjoaminen ei takaa sitä, että lapsi ja perhe saisivat riittävän tuen ja hoidon. Usein monien palveluiden yhteen sovittamisen vaikeus, palveluiden puute tai pitkä odotus aiheuttaa sen, että lapset, nuoret ja perheet jäävät ilman tarvitsemaansa tukea eivätkä tule autetuiksi. Osaamis- ja tukikeskuksia tarvitaan siis neljästä syystä:

1. Varmistamaan niitä hyvin harvoin tarvittavia vaativia palveluja, jotka ovat joko erityisosaamisvaatimuksiltaan tai kustannuksiltaan sellaisia, ettei niitä kannata kaikissa maakunnissa tuottaa.
2. Luomaan yhdessä eri toimijoiden kanssa uusia käytäntöjä ja toimintatapoja ajassa muuntuviin erittäin vaikeisiin tilanteisiin niin, että tilanteet niiden avulla muuttuvat vähemmän vaikeiksi ja vahvistamaan sitä, että yhä useampi lapsi ja nuori saisi riittävän tuen ja avun jo erityis- tai perustasolta.
3. Varmistamaan näyttöön perustuvien menetelmien implementointi kaikille toiminnan tasoille siten, että lapset ja nuoret saavat tarvitsemansa avun viiveettä erityistasolta tai lähipalveluista, mikä vähentää erityistason palveluiden tarvetta.
4. Varmistamaan palvelujen yhteensovittaminen niin, että lapselle, nuorelle ja perheelle ne näyttäytyvät yhtenä palvelukokonaisuutena.

Hoito- ja palveluketjuissa on myös puutteellista, koordinoimatonta hoitoa ja erilaisia hoitotoimenpiteitä tai käytänteitä, jotka eivät perustu tutkimustietoon. Tämä voi aiheuttaa vakavimmillaan ilmeisiä haittoja lapsille, nuorille ja perheille, lievimmillään huomattavaa palvelujen tehottomuutta. OT-keskuksella on keskinen rooli koordinoida hoito- ja palveluketjuja erityisasiantuntemuksensa pohjalta ja yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Kansallisella ohjauksella voidaan varmistaa, että asiakas/potilastyössä sovellettavat menetelmät perustuvat tutkittuun tietoon ja ne on valittu parasta asiantuntijuutta hyödyntäen.

Suomessa on lähtökohtaisesti kattavat terveydenhuollon ja lastensuojelun sijoituksia koskevat tilastorekisterit. Rekisterit eivät kuitenkaan tällä hetkellä kata sosiaalihuollon muita palveluita (ml. lastensuojelun avohuolto) tai esimerkiksi koulukuraattorien tai -psykologien palveluita. Sosiaalihuollon tietojen laajempi hyödyntäminen onkin suunnitteilla. Nykytilanteessa on kuitenkin mahdotonta arvioida moniammatillista tukea ja erityispalve-

luita tarvitsevien asiakkaiden määrää tai saadun tuen kokonaisuutta. Vaativien erityispalveluiden yleisyyttä on haarukoitu käyttämällä olemassa olevia tietolähteitä eli selvittämällä, paljonko kodin ulkopuolelle sijoitettuna olevat lapset käyttävät lasten- ja nuorisopsykiatrian palveluita ja toisaalta paljonko lasten- ja nuorisopsykiatrian asiakkaista on lastensuojelun asiakkaita. LAPE-muutosohjelman loppuraportin mukaan (2019:30) valtakunnallisten rekistereiden pohjalta löydettiin seuraavat tulokset ja selvityksen perusteella lähes kaikki psykososiaaliset palvelut olivat yleisimpiä 13–17-vuotiailla seuraavasti:

- Eniten mielenterveyskäyntejä joko perusterveydenhuollossa tai erikoissairaanhoidossa (15 %) oli 13–17-vuotiailla.
- Noin puolella kaikista alle 18-vuotiaista käyntejä oli kuitenkin vähemmän kuin kolme vuodessa.
- Erityisen selvästi iän mukana lisääntyvät mielenterveyskäynnit perus- ja erikoissairaanhoidossa.
- Yli 12 kertaa erikoissairaanhoidossa käyneiden 13–17-vuotiaiden osuus oli yli puolet erikoissairaanhoidon mielenterveyskäynneistä.
- Myös lastensuojelun avohuollon asiakkuus on yleisintä 13–17-vuotiailla: avohuollon asiakkaita oli 5,9 prosenttia tästä ikäryhmästä.
- Raskaiden palveluiden käyttö kaksinkertaistuu alakouluikäisiin verrattuna: kodin ulkopuolelle on sijoitettu 2,6 prosenttia ikäluokasta ja psykiatrian vuodeosastojakso on 0,9 prosentilla 13–17-vuotiaiden ikäryhmästä.
- Vuoden aikana 19 prosenttia niistä 13–17-vuotiaista, joilla oli vuoden aikana enemmän kuin 12 erikoissairaanhoidon käyntiä, oli myös sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Tietoa siitä, moniko heistä oli lastensuojelun avohuollon asiakas, ei ole saatavilla.
- Mielenterveyskäynnit olivat erityisen yleisiä kodin ulkopuolelle sijoitetuilla 13–17-vuotiailla. Heistä 64 prosentilla oli vuoden aikana mielenterveyskäynti terveydenhuollossa. Neljänneksellä sijoitetuista (23 % eli noin 1 800 nuorella) oli vähintään 12 käyntiä nuorisopsykiatriassa.

Yhdistelmälaitoksen kohderyhmä

Nuorisopsykiatrian ja lastensuojelun yhteisasiakkaalla tarkoitetaan vaativahoitoista nuorta, joka on samanaikaisesti lastensuojelun sekä psykiatrisen hoidon tarpeessa. Vaativahoitoisuus on monimuotoinen kokonaisuus, jossa yksittäisen nuoren vaikea tilanne muodostuu usein monista eriosatekijöistä ja erilaisten erityispalveluiden tarve on suuri. Laitoshoidossa olevista lapsista eri arvioiden mukaan 60-80 % kärsii vaikeista psykiatrista hoitoa vaativista mielenterveyshäiriöistä, jonka vuoksi yhteistyö eri toimijoiden välillä on tärkeää (THL raportti 23/2017). THL:n selvityksen mukaan Pohjois-Savon alueella 13–17-vuotiaista sijoitetuista lapsista yli 50% on myös nuorisopsykiatrian asiakkaina.

KYS nuorisopsykiatrian erikoislääkäri Virve Kekkosen kirjallisuuskatsauksen mukaan laitosten nuorilla on suurentunut riski sairastua mielenterveyden häiriöihin, joista tavallisimpia ovat käytöshäiriöt, mielialahäiriöt, traumaperäinen stressihäiriö ja päihdehäiriöt. Näiden lisäksi nuorilla esiintyy kehityksellisiä tai neuropsykiatrisia häiriöitä ja tunnistamattomia oppimisen vaikeuksia. Samanaikaissairastavuus ja esimerkiksi päihdehäiriö on tavallista. Sijoituspaikkojen vaihtuminen ennustaa tutkimusten mukaan vakavampaa oireilua. Muihin saman ikäisiin verrattuna sijoituspaikkaa vaihtaneella nuorella on enemmän terveysongelmia, esimerkiksi lihavuutta ja hammasterveyden ongelmia, sekä erilaisten terveystalvaiden kuten päivystyksen käyttöä. Laitosnuoren itsenäistymisvaiheen haasteita ovat muun muassa päihdehäiriön puhkeaminen tai varhain vanhemmaksi tuleminen.

KYSin ja kaupungin yhteinen ohjausryhmä yhdistelmälaitoksen suunnittelun tukena

Pohjois-Savossa valtakunnallisen LAPE- hankkeen jatkosuunnitelmaksi on muotoutunut nuorten yhdistelmälaitoksen mallintaminen ja suunnittelu. Hankesuunnittelua on koordinoitunut ja johtanut laaja-alainen ohjausryhmä, jonka tehtävänä on ollut jatkaa STM:n linjaaman tulevan yhdistelmälaitoksen kehittämistä. Ohjausryhmän jäsenet ovat monipuolisesti lastensuojelun avo- ja sijaishuollon, nuorisopsykiatrian, päihdehuollon ja opetustoimen ammattilaisia.

Hankkeen ohjausryhmänä toiminut monialainen asiantuntijatyöryhmä esittää, että suunnitteilla oleva Itä-Suomen nuorten erityisen vaativiin palvelutarpeisiin perustetaan yhdistelmälaitos, joka on julkishallinnollinen yksikkö ja tarjoaa palvelua tulevaisuudessa ensisijaisesti Pohjois-Savon maakunnan tarpeisiin, mutta tarvittaessa laajemmin koko KYS-ERVA -alueella. Vaativahoitoisten nuorten hoito on sirpaleista ja soveltuvien sijaishuolto- ja hoitopaikkojen löytäminen on vaikeaa, mikä ruuhkauttaa usein erikoissairaanhoidon osastot. Nuorille soveltuvien sijaishuoltopaikkojen löytäminen on myös vaikeaa. Sijoituspaikkoja joudutaan usein odottamaan tai vaihtamaan sijaishuoltopaikasta toiseen, jolloin hoitoprosessi keskeytyy eikä palvelukokonaisuus ole nuoren edun mukaista. Valmistelussa on tunnistettu, että edellä kuvastusta sirpaleisesta nykypalvelujärjestelmästä syntyy päällekkäisiä kustannuksia ja toimimattomasta kokonaisuudesta syntyy kalliita lisäkustannuksia. Lisäksi nuorten hoidollinen arviointi usein viivästyy hajanaisen palvelujärjestelmän johdosta.

Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) kehityshankkeen ja siihen liittyvän vaativamman tason palvelujen uudistamishankkeen aikana on tullut esille selkeä tarve yhdistelmälaitokselle. Laitoksen sijainti tulevassa Kysin psykiatrian talossa nuorisopsykiatrian osastojen yhteydessä takaisi tarvittavat turvallisuus- ja henkilökuntaresurssit sekä mahdollistaisi saumattoman yhteistyön erikoissairaanhoidon sekä lastensuojelun välillä niiden vaativahoitoisten nuorten osalta, jotka tarvitsevat sekä lääketieteellistä hoitoa että lastensuojelullista tiivistä tukea.

Hankkeen ohjausryhmänä toiminut asiantuntijatyöryhmä esittää, että Kuopion kaupunki perustaa 7+3 paikkaisen yhdistelmälaitoksen Kuopion yliopistollisen sairaalan alueelle rakentuvan psykiatria -talon yhteyteen. Uusi yhdistelmälaitosyksikkö korvaisi nykyisen 7 -paikkaisen nuorten vastaanotto- ja arviointiyksikkö Kivelän, jonka lisäksi yksikkö laajenisi kattamaan kolmepaikkaisen erityisen laitoshoidon yksikön erityisen vaativahoitoisille nuorille. Yksikkö toimii sijaishuollon erityistason laitoshoidon.

Yhdistelmälaitoksen tarveselvitys on asialistan liitteenä.

Perusturvan ja terveydenhuollon johtoryhmä on hyväksynyt tarveselvityksen 14.1.2020 ja siirtänyt asian Tilakeskukselle ja sitä kautta tarveselvitys esitellään kaupunginjohtajan johtoryhmässä jatkotoimenpiteitä varten.

Vaikutukset: Vaikeahoitoisten nuorten tarpeisiin vastaavaa palvelua ei tällä hetkellä ole, joten uudella mallilla kyettäisiin tuottamaan nuorten tarvitsemaa monialaista palvelua asiakaslähtöisesti, laadukkaasti ja kustannustehokkaasti. Yhdistelmälaitoksen kehittämistä tuetaan valtakunnallisesti sosiaali- ja terveysministeriön OT -työryhmässä. Taloudellisena alkuinvestointina perustamiskustannukset tulevat hieman nykyistä oman Kivelän laitoksikkoa kalliimmaksi paikkamäärän muuttuessa suuremmaksi, mutta pitkällä tähtäyksellä saadaan säästöä, koska nuorisopsykiatrian ja lastensuojelun päällekkäisiä kustannuksia pystytään välttämään sekä hillitsemään ostopalveluja. Kuopion kaupungissa käytettiin vuonna 2019 yhteensä n. 8 miljoonaa euroa 13-17 -vuotiaiden nuorten laitoshoitoon eli tälle kohderyhmälle kokonaisostoista kohdentui n. 70 % kaikista ostopalveluista.

Vaikutusten arviointi

Esitys

Perusturvajohtaja Mari Antikainen:

Perusturva- ja terveyslautakunta päättää

- hyväksyä nuorten yhdistelmälaitoksen tarveselvityksen, joten varsinaista hankesuunnittelua ei aloiteta kaupungin prosessin mukaan vaan asia etenee yhteistyössä Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kanssa
- esittää Kuopion yliopistollisen sairaalan psykiatrian talon hanketyöryhmälle, että nuorten yhdistelmälaitos otetaan osaksi psykiatrian talon suunnittelua ja että Kuopion kaupunki sitoutuu pitkäaikaiseen vuokrasopimukseen ehdollisena sillä edellytyksellä, että vuokrasopimusehdot ja tilakustannukset hyväksytään erikseen myöhemmin valmistuvan psykiatrian talon hankesuunnitelman yhteydessä
- todeta, että maakunnallisen sote-ratkaisun syntyessä yhdistelmälaitoksen vuokrasopimus ja toiminta siirtyy mahdolliselle tulevalle maakunnalle.

Liitteet

2 Tarveselvitys yhdistelmälaitos 150120.pdf

Valmistelija

Katariina Korhonen

Sari Kaarina Räsänen

Mari Antikainen

Aulis Sarnola

etunimi.sukunimi(at)kuopio.fi

puh. +358 44 718 1625

puh. +358 44 718 5813

puh. +358 44 718 6401

puh. +358 44 718 8420

Kuopion kaupunki

Perusturva- ja terveystalokunta

21.01.2020

4 §

Päätösehdotus

Apulaiskaupunginjohtaja Jari Saarinen

Perusturva- ja terveystalokunta hyväksyy perusturvajohtajan esityksen.

Päätös

Perusturva- ja terveystalokunta hyväksyi yksimielisesti apulaiskaupunginjohtajan ehdotuksen.

KUOPIO

Pöytäkirja

1/2020

7 (7)

Kuopion kaupunki

Perusturva- ja terveystalokunta

21.01.2020

4 §